

İç Asya ve İmparatorluğun Mekânsal Politikaları: Arkeoloji, Hareketlilik ve Kültür İletişimi

Kitap künyesi: Honeychurch, William, *Inner Asia and the Spatial Politics of Empire: Archaeology, Mobility, and Culture Contact*. New York, Heidelberg, Dordrecht, London: Springer, 2015.

Yasin KAÇAR*

* Arş. Gör., Karabük-Türkiye

Orcid Id: 0000-0001-9419-5942.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Yasin Kaçar
Karabük Üniversitesi, Siyaset Bilimi
ve Kamu Yönetimi Bölümü

E-posta / E-mail:
yyasinkacar@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:
6 Eylül 2022

Kabul Tarihi / Accepted Date:
30 Kasım 2022

Kitap Tanıtma / Book Review

Atf / Citation:

Yasin Kaçar, "İç Asya ve İmparatorluğun Mekânsal Politikaları: Arkeoloji, Hareketlilik ve Kültür İletişimi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 133, Sayı 262, İstanbul 2023, s. 131-136.

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Yale Üniversitesinde antropoloji doçenti olan William Honeychurch, incelemeye konu olan kitabında, tarihsel anlatılardan beslenerek devletli yaşamın dışına itilen göçebelerin, arkeolojik bulgularla yeniden analizine girişmiştir. 1991 yılından itibaren bulunduğu Moğolistan'daki kazı çalışmalarından elde edilen bulgulara dayanarak göçebe devletine dair yeni bir bakış açısı önermiştir. Diğer analistlerin aksine pastoral göçebelerin siyasi oluşumlarına, *Emperyal Konfederasyon*¹, *Devletsiz İmparatorluk* veya *Süper Karmaşık Şeflik*² ve *Göçebe İmparatorluk*³ gibi farklı isimlendirmeler vererek kaçak dövüşmeyi tercih etmemiş doğrudan iç dinamiklerle oluştuğunu ileri sürerek göçebe devleti analiz etmiştir. Bu bakımdan kitap, göçebelerin içsel olarak siyasi karmaşıklık potansiyeli barındırdığını açıklama gayesindedir. Buna ek olarak, devlet olgusunu yerleşiklerin he-

¹ Barfield, Thomas, *Nomadic Pastoralism in Mongolia and Beyond. Mapping Mongolia: Situating Mongolia in the World from Geologic Time to the Present*, (edt. P. Sabloff), Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2011, s. 104-124.

² Kradin, N. *Stateless Empire: the Structure of the Xiongnu Nomadic Super-Complex Chieftdom. Xiongnu Archaeology: Multidisciplinary Perspectives of the First Steppe Empire in Inner Asia*, (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität 2011, s. 77-96.

³ Di Cosmo, N., *Ethnogenesis, Coevolution and Political Morphology of the Earliest Steppe Empire: The Xiongnu Question Revisited. Xiongnu Archaeology: Multidisciplinary Perspectives of the First Steppe Empire in Inner Asia*, (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität 2011, s. 35-48.

gemonyasındaki kavramlardan da kurtarma amacı taşımaktadır. Asya Hun Devleti örneğinde teorinin geliştirildiği bu eser 2015 yılında yayınlanmış ancak henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Yazarın bu kitap öncesinde de göçebelere dair devletleri özgün nitelikleriyle analiz ettiği çalışmaları⁴ vardır ve bunlar da halihazırda Türkçeye kazandırılmayı beklemektedir. Bununla birlikte incelemeye konu yapılan kitabın, bu çalışmaların genel olarak derlemesi olduğu söylenebilir.

Devlet olgusu nasıl anlaşılmalıdır? Göçebelerin özgün nitelikleri devlet kurmalarına engel midir? Esasen göçebe olarak çadırlarda yaşayan ve hayvanlarını mevsimlere göre konumlandıran İç Asya toplumları, Avrasya'nın iyi yerlerini defalarca hüküm altına alıp olağanüstü büyük devletler ve imparatorluklar kurmayı nasıl başarmıştır? Pastoral göçebelerin özgünlükleri ve yerleşiklerden farklılıkları sosyal ve politik örgütlenmelerini nasıl etkilemiştir? Bozkır devletleri kuruldukları geniş coğrafyada otoriteyi ve siyasi düzeni nasıl sürdürebilmiştir? Sayısı artırılabilir daha birçok soruyla birlikte kitapta temelde bu hususlara cevap arandığı söylenebilir. Göçebelerle ilgili Sima Qian ve Herodots önderliğinde geliştirilen barbar halklar tutumuna ve buradan hareketle devletsiz olduklarına dair yapılan çıkarımlara karşı göçebe devlet; hareketlilik, esneklik, yüksek işbirliği gibi özgün nitelikleri reddedilmeden fakat bunların yorumlanma biçimi reddedilerek savunulmuştur.

Honeychurch kuramını oluştururken birçok farklı antropolog ve tarihinin teorilerinden dayanak alarak veya eleştirerek faydalanmıştır. Örneğin teorik çerçevesini geleneksel göçebe devlet incelemelerini analiz ederek ve eleştirerek oluşturmaya başlayan yazar; Salzman, Khazanov gibi antropologların ve Kürşat Ahlers gibi tarihçilerin pastoral göçebeler için varsaydığı içsel olarak

⁴ Yazarın makale ve kitap bölümü olarak yayınlanan diğer çalışmalarının künyeleri eski tarihten günümüze doğru şu şekilde sıralanabilir: Wright, J., W. Honeychurch, Ch. Amartuvshin. (2009). *The Xiongnu Settlements of Egin Gol, Mongolia*. *Antiquity* 83: s. 372-387. Honeychurch, William. (2010). *Pastoral Nomadic Voices: A Mongolian Archaeology for the Future*. *World Archaeology* 42:3: s. 405-417. Park, J., W. Honeychurch, Ch. Amartuvshin. (2011). *Ancient Bronze Technology and Nomadic Communities of the Middle Gobi Desert, Mongolia*. *Journal of Archaeological Science* 38: s. 805-817. Honeychurch, William. (2013). *The Nomad as State Builder: Historical Theory and Material Evidence from Mongolia*. *Journal of World Prehistory* 26:4: s. 283-321. Honeychurch, William. (2014). *Alternative Complexities: The Archaeology of Pastoral Nomadic States*. *Journal of Archaeological Research* 22:4: s. 277-326. Honeychurch, W. and C. Makarewicz. (2016). *The Archaeology of Pastoral Nomadism*. *Annual Review of Anthropology* 45: s. 341-359. Park, J., W. Honeychurch, Ch. Amartuvshin, G. Ganbaatar, B. Byambatseren. (2017). *Technology and Complexities of the Inner Asian Frontier Reflected in Crossbow Bolts*. *Journal of Archaeological Science: Reports* 14: s. 591-602. Honeychurch, William. (2017). *The Development of Cultural and Social Complexity in Mongolia*, *Handbook of East and Southeast Asian Archaeology* (edt. J. Habu, P. Lape, and J. Olsen). New York: Springer Publications. s. 513-532. Park, J., W. Honeychurch, A. Chunag. (2018). *Novel Micro-scale Steel-making from Molten Cast Iron Practised in Medieval Nomadic Communities of East Mongolia*. *Archaeometry*, doi: 10.1111/arcm.12413. Honeychurch, W., Rogers, L., Amartuvshin, Ch., Diimaajav, E., Erdene-Ochir, N.-O., Hall, M.E., and M. Hrivnyak. (2021). *The Earliest Herders of East Asia: Examining Afanasievo Entry to Central Mongolia*. *Archaeological Research in Asia*. doi.org/10.1016/j.ara.2021.100264. Bunların haricinde yazarın 2009 yılında William Fitzhugh ve Morris Rossabi ile birlikte editörlüğünü üstlendiği *Gneghis Khan and Mogol Empire* isimli derleme eseri de bulunmaktadır.

siyasi örgütlenme kurma kapasitesinden yoksunluk savını⁵ reddetmiştir. Bu kuramlardan beslenerek Asya Hun Devleti'nin siyasi örgütlenmesini analiz eden Kradin, Barfield ve Di Cosmo'nun Çin etkisine güçlü vurgu yapmaları⁶ da yazarın eleştirdiği hususlardan olmuştur. Öyle ya da böyle dış bir etkene ihtiyaç duyulmasını, göçbelerin içsel olarak siyasi örgütlenme kurma kapasitesinden yoksun oldukları varsayımının kabul edilmesi olarak yorumlamış ve bunu eleştirmiştir.

Yazar, Han Hanedanı metinleri gibi Çin merkezli ideolojik bakışı yansıtan anlatıların ana kaynak yapılmasının, pastoral göçebeliliğin ekolojik ve ekonomik analiziyle yetinilmesinin, göçbelerin konsolidasyon sürecinin tarihsel metinlerin el verdiği kadarıyla milattan önce üçüncü yüzyılda aranmasının ve göçebe toplum göz ardı edilerek sırf liderler üzerinden analiz oluşturulmasının yanlış çıkarımlara yol açtığını savunmuştur. Tam da bu eksikliklerin üstesinden gelmek için gerek göçebe hayvancılığın gerekse devletin baştan düşünülmesini, arkeolojik bulgulardan faydalanılmasını ve hareketliliği merkeze alan mekânsal siyaset kavramının kullanılmasını önermiştir.

Honeychurch, göçbelerin hayvancılık haricinde faaliyetlerde bulduklarına ve göçebelilik ile yerleşiklik arasında gidip geldiklerine dair arkeolojik kanıtların olduğunu belirtmektedir. Yine kazılardan elde edilen bulguların göçebe hayvancılığın; hayvanların mera, su ve korunma ihtiyaçlarını karşılamak için güdülmesinden daha karmaşık bir eylem olduğunu gösterdiğini söylemektedir. Tim Ingold'un⁷ ren geyiği pastoralizmi üzerine yaptığı çalışmasının arkeolojide meydana getirdiği farklı bakış açıları üzerinden giderek göçebe hayvancılığın bir yaşam biçimi olarak görülmesini önermektedir. Çevre şartlarındaki değişikliğin hayvanlar üzerindeki etkisi ile insanların bölgeler arası etkileşime girdiğini, kendi yerel çevrelerinde birbirlerine bağımlılıklarının arttığını ve bazı çevrelerin daha fazla olumsuzlukla karşılaşması nedeniyle bölgesel eşitsizliğin ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Honeychurch için bu, göçbeler arasında müzakere ortamını yani siyaseti doğuran bir durumdur.

⁵ İlgili çalışmalar için bkz. Salzman, Peter C. (2004). *Pastoralists: Equality, Hierarchy, and the State*, Boulder, CO: Westview Press. Khazanov, A. (1994). *Nomads And The Outside World*, Madison: University of Wisconsin Press. Kürsat-Ahlers, Elçin. (1996). Aspects of State Formation Processes Among the Ancient Eurasian Nomads. *The Evolution of Nomadic Herding Civilizations in the Northern European Steppes: the Tools of Archaeology and History Compared*, (edt. G. Afanasev, S. Cleuziou, J. Lukacs & M. Tosi). Colloquia of the XIII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences Abaco, Forli, Italy, s. 25-48.

⁶ İlgili çalışmalar için bkz. Kradin, N. (2011). Stateless Empire: The Structure of the Xiongnu Nomadic Super-Complex Chiefdom. *Xiongnu Archaeology: Multidisciplinary Perspectives of the First Steppe Empire in Inner Asia*, (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität. s. 77-96. Barfield, T. (2011). Nomadic Pastoralism in Mongolia and Beyond. *Mapping Mongolia: Situating Mongolia in the World from Geologic Time to the Present*, (edt. P. Sabloff). Philadelphia: University of Pennsylvania Press. s. 104-124. Di Cosmo, N. (2011). Ethnogenesis, Coevolution and Political Morphology of the Earliest Steppe Empire: The Xiongnu Question Revisited. *Xiongnu Archaeology: Multidisciplinary Perspectives of the First Steppe Empire in Inner Asia*, (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität. s. 35-48.

⁷ Ingold, T. (2000). *Perception Of The Environment: Essays On Livelihood, Dwelling And Skill*, London: Routledge.

Kitapta dikkat çeken ve burada üzerinden geçilmeyi hak eden bir tutum da devletin klasik algılanışına yönelik başkaldırıdır. Pastoral göçebeler kendilerine has nitelikleriyle hareketli, karar vermede esnek ve birden fazla seçeneğe sahip toplumlardır. Dolayısıyla yoğun üretime sahip, idari ve merkezi olarak bütünleşmiş, küçük ölçekli bölgelerde hegemonik yönetim kurabilmiş örgütler için geliştirilen devlet tanımları göçebelerin siyasi örgütlenmesini anlamak için yetersizdir. Yazar bir toplumun devletliğini anlamak için siyasi süreçlere odaklanması gerektiğini savunmaktadır. Siyaseti ise kimin ne yapabileceği, kimin neyi alacağı ve paydaş gruplarını düzenleyen ayrımları ve bağlantıları nasıl kavrayacağı üzerine müzakere etme süreci olarak tanımlamaktadır. Devlet bu müzakerelerin bölgesel sosyal ölçek üzerinde ve kuşaklar arası zaman dilimine yayılan şekilde yönetimiyle ilgilidir. Göçebelerde siyasi süreç hareketle sağlanmaktadır. Çeşitli hareketlilik biçimleri siyasi sürecin önemli bir yönüdür. Bu biçimlere odaklanmak içinse mekânsal politika terimini kullanmıştır. Mekânın bilgisinin ve hareketliliğin müzakere aracı olarak kullanılması göçebe siyaseti tanımlayan niteliklerdir. Yazar bu tespitten yola çıkarak göçebe devleti; yönetimin, hareketli yaşamın ve mekânsal siyasetin nesiller arasına yayılan bir zaman zarfında ve bölgesel sosyal ölçekler üzerinde gerçekleştirilmesi olarak tanımlamıştır.

Yazar yukarıda bahsedilen teorisini kitabın ilk üç bölümünde kurmaktadır. Toplamda on bölüm yer alan kitapta diğer bölümler, kazı yaptığı coğrafya ile buralarda elde edilen bulguların tanıtıldığı ve teorinin Asya Hun Devletine uyarlandığı kısımlar olarak kabaca tarif edilebilir. Bu doğrultuda birinci bölüm coğrafya ve zaman olarak araştırmancının sınırlarının çizildiği bölümdür. İkinci bölüm kültürler arası etkileşime dair antropoloji literatürünün sunulması ve siyaset, etkileşim, karışıklık, uzun mesafe gibi kavramların tanımlanmasıyla ilgilidir. Üçüncü bölümde, ilk iki bölümden girdilerle teori oluşturulduktan sonra dördüncü bölümde kuram, doğu bozkır halklarına uygulanmaktadır. Beşinci ila yedinci bölümlerde Geç ve Son Tunç Çağı (MÖ 1400-750) ve Erken Demir Çağının (MÖ 750-300) başlangıcında Moğolistan ve çevresindeki İç Asya bölgelerinin arkeolojisi tanıtılmaktadır. Sekiz ve dokuzuncu bölümler ise Asya Hun Devletinin maddi kayıtlarının incelendiği kısımlardır. Son bölümde yazar, İç Asya siyasetini yeniden incelemek için ortaya koyduğu yaklaşımın sonuçlarını ve önemini vurgulamaktadır.

Honeychurch bu eseriyle Türk devletlerinin Çin merkezli algılanmasına itiraz edebilmiştir. Göçebelerin tek yönlü olarak Çin'den etkilendiği varsayımlarını çift yönlü etkileşim olarak değerlendirebilmiştir. Asya Hun Devletinin bölgedeki uzun mesafeli ilişkileri istikrara kavuşturmak için uyguladığı politikaların sonraki devletler için önemli deneyimler sunduğunu arkeolojik kanıtlarıyla sunmuştur. Bu deneyimlerin ilerideki güçlü imparatorlukların idaresi bakımından oluşacak senteze girdi sağladığını belirtmektedir. Bu haliyle kitap sadece göçebelerde devletin varlığını kabul etme veya reddetme tartışması değildir. Göçebe devletin oluşmasının nedenini göçebelere özgü niteliklerle ortaya koymak ve bunun günümüze bakan yönleriyle analizini sağlamak arayışını

İçermektedir. Bunu da öncelikle pastoral göçebelik, hareketli siyaset ve devletliğin doğasını analiz edip sonrasında Asya Hun Devleti'ne giden süreçte bu nitelikleri araştırarak yapmaktadır. Daha sonra ise bu niteliklerin günümüze Moğolistan'ını etkileyen taraflarıyla analizini gerçekleştirmektedir.

Pastoral göçebelerde devleti düşünmek ve günümüze bakan yönleriyle analiz etmek Türkiye'nin de gündeminde olması gereken konulardandır. Bu bakımdan Honeychurch zihin açıcı bir analiz sunmuştur. Ayrıca anlatmak istediklerini sade ve akıcı bir dil kullanarak doğrudan belirtmesi ilk bakışta zor görünen kuramını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Kavramları hangi anlamları ile kullandığını detaylı şekilde açıklaması sayesinde okuyucu sıkılmadan ve dağılmadan kitap boyunca aktif kalabilmektedir.

Kaynakça

- BARFIELD, T., Nomadic pastoralism in Mongolia and beyond. *Mapping Mongolia: Situating Mongolia in the world from geologic time to the present* (edt. P. Sabloff). Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2011, s. 104–124.
- DI COSMO, N., Ethnogenesis, coevolution and political morphology of the earliest steppe empire: The Xiongnu question revisited. *Xiongnu archaeology: Multidisciplinary perspectives of the first steppe empire in Inner Asia* (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, 2011, s. 35-48.
- INGOLD, T., *Perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*, London Routledge 2000.
- KHAZANOV, A., *Nomads and the outside world*. Madison: University of Wisconsin Press 1994.
- KRADIN, N. Stateless empire: The structure of the Xiongnu nomadic super-complex chiefdom. *Xiongnu archaeology: Multidisciplinary perspectives of the first steppe empire in Inner Asia* (edt. U. Brosseder & B. Miller). Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, 2011, s. 77–96.
- KÜRSAT-AHLERS, Elçin., Aspects of state formation processes among the ancient Eurasian nomads. *The evolution of nomadic herding civilizations in the Northern European Steppes: The tools of archaeology and history compared* (edt. G. Afanase'ev, S. Cleuziou, J. Lukacs & M. Tosi). Colloquia of the XIII International Congress of Prehistoric and Proto-historic Sciences Abaco, Forli, Italy 1996, s. 25–48.
- SALZMAN, Peter C. (2004). *Pastoralists: Equality, hierarchy, and the state*. Boulder, CO: Westview Press

